25.5.2021

Asiantuntijalausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle HE 82/2021 vp laiksi vanhusasiavaltuutetusta

Ihmisoikeuskeskus kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja antaa kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi vanhusasiavaltuutetusta.

Ihmisoikeuskeskus on eri yhteyksissä ja myös aiemmassa lausunnossaan vanhusasiavaltuutetusta (IOK/42/2020) tuonut esille, että Suomen perus- ja ihmisoikeustoimijakenttää olisi selkeytettävä ja jo olemassa olevia toimijoita vahvistettava. Monilla on tehtäviin nähden liian pienet voimavarat. Perus- ja ihmisoikeustoimijoiden tehtävien ja toimivaltuuksien on oltava selkeät ja helposti ymmärrettävät oikeussuojaa tarvitsevalle. Uusia toimijoita ja toimintoja olisikin perustettava vain perusteellisen arvion jälkeen ja niin, ettei perus- ja ihmisoikeustoimijoiden kenttä pirstaloidu entisestään ja ettei luoda turhaan päällekkäisiä tehtäviä.

Sinänsä Ihmisoikeuskeskus kannattaa sitä, että ikääntyvien oikeuksien valvontaan, seurantaan ja edistämiseen suunnataan huomiota ja lisää voimavaroja. Kysymys onkin vain siitä, miten tämä toteutetaan niin, että saadaan mahdollisimman suuri lisäarvo ja että ikääntyvien oikeuksien osalta tilanne myös tosiasiallisesti paranee.

Ehdotettuun uuteen vanhusasiavaltuutetun virkaan ja toimistoon kohdistuu paljon erisuuntaan meneviä odotuksia, mikä kävi selkeästi ilmi oikeusministeriön asiasta järjestämissä kuulemistilaisuuksissa. Esitetyn kaltainen hyvin pieni ja vain yleiseen edistämiseen keskittyvä valtuutettu ei käsityksemme mukaan ainakaan yksin kykene täysin vastaamaan siihen kohdistuviin odotuksiin. Yhteistyön korostaminen valtuutetun ja muiden toimijoiden kanssa onkin selvästi nähty hyvin tärkeäksi hallituksen esityksessä.

Ihmisoikeuskeskus
00102 Eduskunta, Helsinki
PUH 09 4321 (vaihde)
info@ihmisoikeuskeskus.fi
www.ihmisoikeuskeskus.fi

Människorättscentret
00102 Riksdagen, Helsingfors
TFN 09 4321 (växel)
info@manniskorattscentret.fi
www.manniskorattscentret.fi

Finnish Human Rights Centre
FI-00102 Eduskunta, Helsinki Finland
TEL +358 9 4321 (switchboard)
info@humanrightscentre.fi
www.humanrightscentre.fi

Hallituksen esityksessä vanhusasiavaltuutetun tehtävät ovat edelleen osin päällekkäiset Ihmisoikeuskeskuksen ja yhdenvertaisuusvaltuutetun lakisääteisten tehtävien kanssa.

Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteinen tehtävä edistää ja seurata perus- ja ihmisoikeuksia koskee kaikkia perus- ja ihmisoikeuksia ja kaikkia väestöryhmiä. Vammaisten henkilöiden oikeuksien seuranta ja edistäminen on ollut jo vuodesta 2016 keskuksen erityistehtävä yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa.

Tämän lisäksi Ihmisoikeuskeskus sai vuonna 2019 yhdessä eduskunnan oikeusasiamiehen kanssa merkittävän lisäresurssin ikääntyvien oikeuksien seuraamiseen, edistämiseen ja valvontaan. Oikeusasiamiehen kansliaan saatiin määrärahat yhteensä viiteen ikääntyvien oikeuksiin keskittyvään esittelijään ja asiantuntijaan, joista kaksi Ihmisoikeuskeskukselle ja kolme eduskunnan oikeusasiamiehelle. Yhteistyö vanhusten oikeuksien toteutumiseksi toimii erinomaisesti, tuottaa tuloksia ja pohjautuu vankkaan tietoon, jota kumpikin taho tuottaa omilla toimivaltuuksillaan (valvonta, tarkastukset, selvitykset, yhteistyö).

Ihmisoikeuskeskuksen ikääntyneiden oikeuksia koskeva työ on vakiintunut kahden viime vuoden aikana ja keskus jatkaa toimintaansa erityisesti seuraavilla tehtäväalueilla:

- Ikääntyneiden asemaan ja tilanteeseen liittyvät oikeudelliset kysymykset, mukaan lukien oikeuksien toteutumisen seuranta ja siihen liittyvät selvitykset.
- Kouluttaminen ja koulutusaineistojen tuottaminen ikääntyneiden oikeuksista.
- Yhteistyö eri viranomais-, järjestö- ja tutkijatahojen kanssa.
- Ihmisoikeusvaltuuskunnan ja sen ikääntyneiden oikeuksien jaoston työ ikääntyneisiin liittyvien kysymysten koordinoinnissa ja tiedonvaihdossa. Lisäksi valtuuskunnan ja jaoston asiantuntijatuki keskukselle.
- Ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyvien kysymysten yhtymäkohdat.
- Kansainvälinen toiminta ja yhteistyö ikääntyneiden oikeuksien edistämiseksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin kuuluu jo nyt yhdenvertaisuuslain toteutumisen valvominen ja yhdenvertaisuuden edistäminen, myös ikäperusteella. Rajanveto yhdenvertaisuusvaltuutetun ikäsyrjinnän vastaisen työn ja vanhusvaltuutetulle yleisenä ikääntyvien oikeuksien seuraajana ja edistäjänä suunnitellun tehtävänkuvan välillä jää epäselväksi.

Muiden yhdenvertaisuuslain syrjintäperusteiden – erityisesti vammaisten henkilöiden – osalta voi vaikuttaa epätasapainoiselta se, että yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä toimii itsenäinen ja vain yhden ikäryhmän oikeuksiin keskittynyt toimija.

Hallituksen esitys laiksi vanhusasiavaltuutetusta on Ihmisoikeuskeskuksen arvion mukaan kuitenkin parantunut sen jälkeen, kun se kirjoitettiin lainsäädännön arviointineuvoston lausunnon jälkeen osin uudelleen. Vaikutukset eri

viranomaisten toimintaan on nyt arvioitu selkeämmin, ja valtuutetun tehtävät on määritelty käsityksemme mukaan tarkoituksenmukaisemmin kuin lausuntokierroksella olleessa ensimmäisessä luonnoksessa. Tehtävien painottuminen etenkin yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön ja kotimaan sidosryhmäyhteistyöhön sopinevat hyvin toimijalle, jonka tarkoitus on tehdä näkyväksi ikääntyneiden asemaan liittyviä epäkohtia. Yhteistyö jo olemassa olevien toimijoiden kanssa on myös nostettu hyvin esiin esityksessä.

Sirpa Rautio
johtaja
Ihmisoikeuskeskus